

Mindezt csak akkor tehetném, ha a fönt ismertetett epikai alkotást komolyan lehetne vennem, de ezt igazán nem tehetem. Így csak azzal a rezignált kérdéssel végzem, hogy a mai óriási nyomdai árak idején, mikor csak a szellemi termékek legjavát kellene a kiadóknak közrebocsátaniok, vajjon miért kellett éppen ezt a regényt kinyomtatni egy új könyvsorozat első köteteként?

Szinnyei Ferenc.

Klasszicizmus és romanticizmus. (Székfoglaló értekezés Zlinszky Aladár rendes tagtól. Szent István Akadémia.)

Ez az ötven lapnyi terjedelmű könyvecske egyik legérdekesebb, legszebben megírt terméke ezidei irodalomtörténeti irodalmunknak. Oly lebilincselő olvasmány, szigorú tudományossága mellett olyan közérthető, egyszerű, világos stílusú és szerkezetű, hogy bárki élvezettel meg haszonnal olvashatja. Határozottan közelebb visz ahhoz az újabb tudományos ideálhoz, melyet e sorok írója is hangoztatott már, hogy tudományunk meg a művészet közt egyrészt, tudományos irodalmunk meg a nagyközönség közt másrészt, döntsük le az elválasztó korlátokat s így nemcsak új társadalmi határkövé igyekezzünk tenni a tudományt, hanem életteljesebbé, eleve- nebbé is. Zlinszky értekezésének el nem olvasását senki sem menthetné azzal, hogy tudós szarazság, nemcéhbelieknek érthetetlen szakkifejezések, hozzá nem értőknek unalmas részletek akadályozták benne. Viszont misem állt távolabb a tudós szerzőtől, mint a népiességre való tudatos törekvés avagy ilyennek a hajhászása. Tudományos lelkiismeretességgel, megbízhatósággal, elmélyedéssel megírt értekezés ez. Feltétlen elismerést érdemel a nagy és széleskörű olvasottság, amely a kis munka csaknem minden lapjáról visszatükröződik. Pár rövid mondatba foglalt megjegyzései mind a francia, mind az angol, mind a német irodalom fontosabb műveiről rögtön elárulják a hozzáértő előtt, hogy ezeket alaposan ismeri. A magyar irodalomnak kevésbé forgatott termékeit ugyanolyan hozzáértéssel vonja be a tárgyalásba a megfelelő helyeken. Ha sok helyen régen leszögezett igazságok összefoglalását adja is, ott is érdekes és

eredeti a beállítás. Mindnyájunknak újat, néhol meglepőt nyújt az adatoknak egy vagy szempont alá foglalt tömeges felsorakoztatásával, külön-külön ismert tényeknek egymás mellé sorolásával. Nagyon helyes és egészen modern a kiindulás abból, hogy „irodalmi irányok nemcsak a divatnak szeszélves alakulásai, vagy az emberi lélek változatosságra való törekvései, hanem rendszerint mélyreható politikai, társadalmi, gazdasági okok következményei”. Ilyen alapon megállapítja azután, hogy a klasszicizmus lényegében udvari költészet volt, hogy a racionalizmussal szorosan összefüggött, hogy arisztokratikus s konzervatív jellegű volt. A romanticizmus forradalmi, a polgári rend, a „harmadik rend” megmozdulásának művészeti, irodalmi kifejezője. sőt igen sok destruktív elemet mutat, s konstruktív benne csak kettő: a vallásos és nemzeti. „A romantika öröksége nagy és veszedelmes; vajha értékes elemei győzhetnének a benne rejlő romboló hatalmak felett!” Ebben a mondatban csendül ki az egész dolgozat.

E helyen kell tiltakozó szavunkat felemelnünk. Mennél értékesebb, alaposabb, széles körben való hatásra alkalmasabb ez a munka, annál kevésbé szabad engednünk, hogy zavart keltsen, avagy balvéleményt alapozzon meg a távolabb állók gondolkodásában. Itt kell hogy szóba kerüljön mindenekelőtt az értekezés egy alapvető hibája: túlságosan tágan vonja meg mind a klasszicizmus, mind a romanticizmus határait. Épp ma, amikor mind az irodalomtörténet, mind a művészettörténet szívós harcot vív azért, hogy élesen elválassza a korszakokat, a stílusokat, az irányokat, hogy így végre rendet teremtve köztük, a leg-hívebben rajzolhassa változásaikat, fejlődéseiket, többet árt, mintsem használj egy bizonyos túlzott egyformaságkeresés. A legfrissebb német szakirodalom mindenkit meggyőzhet ennek a megjegyzésnek a helyénvalóságáról és horderejéről. Elég például Werner Weisbach legújabb nagy értekezésébe pillantánunk („Barock als Stilphänomen“, Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte, 1924. 2. szám), hogy fogalmat alkossunk magunknak arról, mily verejtékes munka folyik e té-

ren s milyen fontos az. Igaz, hogy a szerző joggal hivatkozhatnék arra, hogy másoknak kellett volna már pontosan körvonalozniok, hogy mi is például a romantika! Maguk a németek is figyelmessé lettek már erre a nagy hiányra s legújabbán Franz Schultz próbált a kérdésre megfelelni („Romantik’ und ’romantisch’ als literarhistorische Terminologien und Begriffsbildungen“. Ugyanott 3. szám). Ezt csak úgy melleleg jegyezhetjük itt meg, mert hiszen szerző már 1921-ben megírta értekezését s így ezt a munkát legfeljebb kiegészítésként ajánlhatjuk figyelembe. A dolog azonban már évtizedek óta úgy állt a német szaktudományban, hogy tudni sem akartak az ifányok túlságosan tágkeblű egybefoglalásáról, s ha szerző itt a Sturm und Drang-ot minden további nélkül besorolja a romantika, azaz a romanticizmus jelenségei közé, ez utóbbi kiváló ismerőjének, s O. Walzel-nek három-négy elterjedt írására mutathatna rá, hol ez ellen joggal tiltakozott. A szűkre szabott terjedelem miatt e helyen nem lehet ezt a kérdést érdemlegesen elintézni s másokat is fölsorakoztatni, — hiszen a romantikának óriási irodalma van — még csak a klasszicizmusról kell annyit megjegyeznünk, hogy a szerzőtől mindjárt az előszóban kitűzött időhatárok szintén csak sok jóakarattal fogadhatók így el.

Beleatartozik akkor a legsajátosabb barokk- és rokokóirodalom és elmosódnak a határok például Gellerték meg Goethe közt. A francia klasszicizmus meg Goethe-Schiller klasszicizmusa különben sem ugyanaz. Részletekben zavart idéz elő az ilyen nagy összefogás mindenütt, hol különös ismertetőjegyek, ellentétek leszögezéséről lenne szó. Tanulságos e szempontból a III. fejezet a természetérzésről, hol meg kell azzal elégednünk, hogy „a XVII. században egész a XVIII. végéig a klasszicizmus szalón- és szobaköltészete elnyomja az ébredő természetérzés erősebb kifejlését“. Itt persze el kell tekintenünk a klasszikus Goethe példátlan természetzeretétől (lásd különösen a természetélményre vonatkozó fejezeteket Gundolf híres könyvében s hogy épp ez hogyan járul hozzá nála a klasszicizmus kifejléséhez!). A stürmer Goethét

— főként *Werther* valóságos természetimádását — ugyan Rousseau-val lehet magyarázni, de mit tegyünk Haller Alpen-jeivel, melyek jó néhány évvel Rousseau előtt szólaltattak meg egészen rousseau-i eszméket, mert az ilyen fordulat, „bár még ő (Haller) is inkább a völgyekben gyönyörködik“, csak jobban érezteti a besorolás nehézségét az Alpesek s a szabadsághoz szokott fiak dicsőítőjével szemben. Nehéz egy irányt minden jelenségért felelőssé tenni, amely uralkodása korában mutatkozik.

Ez a tágkeblű határkimérés egyik oka azután, hogy a romantika ilyen rossz hírbe keveredik a dolgozat eredményeinek összegezésekor. Viszont érdekés, hogy, noha a Sturm und Drang ide van sorolva, részleteknél mégis eltekint tőle a szerző. Igen találó s igaz például mindaz, mit a 22. lapon a gyermeknek a romanticizmusban való szerepéről ír, de miért hivatkozik itt csak Dickens-re, mint „a gyermek első irodalmi felfedezőjé“re, mikor pedig már a Stürmerek szolgáltathatták volna a legszebb példákat s bizonyítékokat a szerző véleményének erősítéséhez! Dickens iskolaellenessége meg talán mégsem kizárólag régi, rousseaui elvekkel függött össze; ismert ő jó iskolákat s jó tanítókat is (l. épp a saját életével szorosan összefüggő *Copperfieldben* Doctor Strong iskoláját), hanem tudatos, zugiskolák elleni propagandát folytatott regényeiben, igen reális célokkal s éppoly reális eredményekkel; az akkori angol iskolapolitika közismert botránosságai sokkal közvetlenebb okai ennek, semmint egy romantikus forradalmárság. Mr. Squeers „of Dotheboys (= cheathe-boys) Hall“ nagyon is a reális élet után rajzolt alak s a *Nickleby* kierőszakolt a kormánytól néhány reformot az iskolaügy terén.

Ezek csak részletek, melyekről még sokat lehetne írni, de egy fődolgot kell itt még különös gonddal leszögeznünk: Dilthey óta igen sokan foglalkoztak már annak a kimutatásával, hogy a racionalizmus és empirizmus hogyan függ össze az egész kapitalisztikus világrend kialakulásával, a francia forradalommal, sőt akár a marxizmussal is (az utóbbiról l. a Dioskuren évkönyv I. kötetében foglalt két nagy

értekezést); nem elég tehát csupán a „konstruktív“ (?) klasszicizmusnál rá hivatkozni. Hagyjuk csak meg a maga bünsúlyát a destrukció irányában s ne terheljük vele a romantizmust túlságosan. A dolog voltaképp úgy áll, hogy például a „valódi“ német romantikára illik rá kizárólag az 50. lapon emlegetett „történeti fejlődés alapján álló konzervativizmus“. Épp olyan jól lehetne kihegyezni a klasszicizmus kozmopolitását, nemzetietlenségét, amihez a tárgyalt írás is elég támpontot nyújt, de elsiklik fölöttük. Elég a Goethét ért sok támadásra gondolni; erősen nacionalista germán részről ily vádak ma újra sűrűn

hallhatók. A lényeg persze az, hogy ha ilyen konstruktív meg destruktív szempontokat érvényesítünk a művészetben, költészetben, valamilyen jogcímen kidobálhatunk minden igazi művészt s maradnak a tizedrangú jámborok, mint például Gellert, aki annak idején is „gutgesinnt“ volt az észak felé elzárkózó osztrák udvarnak.

Ez a szép, érdemes dolgozat talán épp azzal, hogy a hozzáértőnek ilyen rikítóan tárja föl az elintézetlen problémákat s ennyire kihívja maga ellen egyben-másban az ellentmondást, hatalmasan hozzá fog járulni e nagy kérdések végleges tisztázásához.

Koszó János.